

กิจการเพื่อสังคมกับการแก้ปัญหาในสังคมไทย

SOCIAL ENTERPRISE AND SOCIAL PROBLEMS SOLVING IN THAILAND

พิพัฒน์พงศ์ มาศิริ^{*}

Phiphatphong Masiri^{*}

มหาวิทยาลัยพายัพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 50000¹

Payap University Muang District, Chiang Mai Province, 50000¹

^{*}Corresponding Author E-Mail: p_masiri@hotmail.com

(Received: Aug 1, 2019; Revised: Mar 26, 2020; Accepted: May 1, 2020)

บทคัดย่อ

ปัญหาสังคมเป็นปัญหาสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อ การดำเนินชีวิตของผู้คนส่วนใหญ่ ดังนั้นจึงจำเป็น ที่ทุกภาคส่วนต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา กิจการเพื่อสังคมเป็นนวัตกรรมใหม่ที่เกิดขึ้นจากการก่อตั้ง ณาการกรามีน ของ ดร. มุฮัมหมัด ยูनुส เพื่อแก้ปัญหาคาความยากจนในประเทศบังคลาเทศ จุดเด่นของกิจการเพื่อสังคม เกิดขึ้นจากการปรับใช้กลไกทางธุรกิจในการแก้ไขปัญหาสังคมโดยมีเป้าหมายเพื่อเปลี่ยนแปลงสังคมไปในทางที่ดี และก่อให้เกิดความยั่งยืนในการประกอบกิจการต่าง ๆ ในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมากิจการเพื่อสังคมสามารถดำเนิน การแก้ปัญหาสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพในกลุ่มประเทศทางยุโรปและสหรัฐอเมริกาจึงส่งผลทำให้กิจการเพื่อสังคม ได้มีการขยายออกไปในประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก สำหรับประเทศไทยได้ปรากฏกิจการเพื่อสังคมขึ้นในหลายพื้นที่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่กรุงเทพมหานครและมีแนวโน้มขยายออกไปในภูมิภาคต่าง ๆ ได้แก่ ภาคกลาง ภาคเหนือ และ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ การตระหนักถึงปัญหาสังคมและความสนใจของผู้ประกอบการในปัจจุบันได้ก่อให้เกิดเครือข่าย ของกิจการเพื่อสังคมขึ้นในประเทศไทย ได้แก่ กลุ่มธุรกิจเพื่อสังคมที่ได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานตลาดหลักทรัพย์ แห่งประเทศไทย และกลุ่มกิจการเพื่อสังคมที่เกิดจากการรวมตัวของภาครัฐ เอกชน และเครือข่ายกิจการเพื่อสังคมใน ต่างประเทศ นอกจากนี้ยังปรากฏเครือข่ายกิจการเพื่อสังคมขึ้นในภูมิภาคต่าง ๆ ของไทย ได้แก่ กลุ่มวิสาหกิจเพื่อสังคม จังหวัดเชียงใหม่ และกลุ่มกิจการเพื่อสังคมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กิจการเพื่อสังคมที่เกิดขึ้นในประเทศไทยใน ปัจจุบันได้เข้าไปดำเนินการเพื่อแก้ไขปัญหาในสังคมไทยแล้วอย่างน้อยใน 4 ด้าน คือ ปัญหาความยากจน ปัญหาสังคม ผู้สูงอายุ ปัญหาเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติ และปัญหาทางด้านสิ่งแวดล้อม สำหรับการดำเนินกิจการสังคมที่เกิดขึ้น ประเทศไทยปัจจุบันควรมีการสนับสนุน โดยเฉพาะในด้านความรู้เกี่ยวกับการประกอบกิจการเพื่อสังคม การเชื่อมต่อกับเครือข่ายกิจการเพื่อสังคมที่เกิดขึ้นในต่างประเทศ เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและประสบการณ์ในการประกอบ กิจการเพื่อสังคมซึ่งมีความสำคัญต่อการพัฒนากิจการเพื่อสังคมที่กำลังเกิดขึ้นและขยายตัวในสังคมไทย

คำสำคัญ: ปัญหาสังคม, กิจการเพื่อสังคม, การแก้ไขปัญหาสังคม

¹ อาจารย์ สาขาวิชานวัตกรรมการประกอบการทางสังคม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

ABSTRACT

Social problems are important issues that have a massive impact on how people live their lives in a society. It is, therefore, necessary that every sector be part in solving them. Social enterprise is a new innovation that was created by Dr. Muhammad Yunus's Grameen Bank to solve poverty in Bangladesh. Social enterprises are an innovation that requires a business model to solve issues, with the aim to create changes in the society, including sustainability in enterprise. Over the past years, Social Enterprises have efficiently resolved social problem in Europe and America. In Thailand, Social enterprises have been operated extensively in other parts of Thailand, including Bangkok, the regions of North and North East. Such activities prompted social enterprises network across the regions of Thailand. The realizing of social problem and enterprise interested constructed social enterprise networks in Thailand, such as SET Social Impact, SE Thailand, Chiang Mai SE and social enterprise networks in North east of Thailand. Social enterprises have received solving several aspects of social problems in Thailand involving poverty, aging society, available resources and environment problems. For social enterprise operations occurring in Thailand, nowadays, there should be educated about social enterprise and support connection to the oversea social enterprise networks in order to exchange information and experiences on social entrepreneurship which are important for new social entrepreneurship that is occurring in Thai society.

KEYWORDS: Social Problem, Social Enterprises, Social Problem Solving

บทนำ

ปัญหาสังคม เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในวงกว้างและสร้างผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของคนในสังคม ดังนั้นจึงเป็นสิ่งที่ทุกคนทุกฝ่ายต้องตระหนักและแสวงหาแนวทางในการแก้ไขปัญหา (Kerbo and Coleman, 2006, p. 363) อย่างไรก็ตามการเปลี่ยนแปลงสังคมที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วในปัจจุบันได้ส่งผลให้ปัญหาของสังคมมีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น เช่น อิทธิพลของโลกาภิวัตน์ทางเศรษฐกิจที่ก่อให้เกิดการพัฒนาเทคโนโลยีใหม่ ๆ จากการพัฒนาโครงการท่องเที่ยวที่ใช้เทคโนโลยีการบินด้วยความเร็วสูง (Jet Travel) และการติดต่อสื่อสารด้วยเทคโนโลยีอินเทอร์เน็ต (Internet) ที่ช่วยสร้างผลตอบแทนทางเศรษฐกิจให้เพิ่มขึ้นเพื่อแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจโลกที่ตกต่ำในปัจจุบันได้ก่อให้เกิดปัญหาภาวะโลกร้อนและปัญหาอาชญากรรมติดตามมา (Kornblum, Julian and Smith, 2012, p. 27) สภาพปัญหาสังคมในปัจจุบันได้สร้างความกังวลใจต่อผู้คนในสังคมและผลักดันให้เกิดความต้องการแนวทางใหม่ ที่สามารถแก้ไขปัญหาสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพและเกิดความยั่งยืน

กิจการเพื่อสังคม เป็นนวัตกรรมใหม่ที่ถูกนำมาใช้เพื่อแก้ไขปัญหาสังคมได้อย่างน่าอัศจรรย์ในกลุ่มประเทศยุโรปและประเทศสหรัฐอเมริกา จึงทำให้การประกอบกิจการเพื่อสังคมในปัจจุบันกระจายออกไปใน 49 ประเทศทั่วโลก โดยสามารถจำแนกกิจการเพื่อสังคมออกได้เป็น 2 กลุ่ม (Defourny and Nyssens, 2010) คือ กลุ่มแรกเป็นกลุ่มประเทศที่มีการประกอบกิจการเพื่อสังคมขึ้นใหม่ ได้แก่ ประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐบราซิล ประเทศสหพันธ์รัฐรัสเซีย ประเทศสาธารณรัฐแอฟริกาใต้ ประเทศสาธารณรัฐฝรั่งเศส ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน ประเทศสหรัฐอเมริกา และประเทศไทย สำหรับกลุ่มที่สองเป็นกลุ่มประเทศที่มีการประกอบกิจการเพื่อสังคมขึ้นอย่างถาวรแล้ว ได้แก่ ประเทศเยอรมนี ประเทศอิตาลี และสหราชอาณาจักร (Grieco, 2015, p. 27) การกระจายตัวของกิจการเพื่อสังคมที่ปรากฏในพื้นที่ต่าง ๆ เหล่านี้ส่งผลให้มีการปรับกิจการเพื่อสังคมให้เหมาะกับสภาพปัญหาสังคมในแต่ละประเทศ ได้แก่ ในกลุ่มประเทศยุโรปมีการประกอบกิจการทางสังคมในลักษณะขององค์กรที่

ไม่แสวงหาผลกำไรเพื่อสนองตอบความต้องการสินค้าและบริการสาธารณะ สำหรับในประเทศสหรัฐอเมริกาได้มีการพัฒนากิจการเพื่อสังคมเพื่อให้การสนับสนุนและให้การช่วยเหลือกลุ่มคนที่ไม่มียานทำโดยเริ่มต้นจากองค์กรที่ให้การสนับสนุนการสร้างงานและเพิ่มรายได้ให้กับชาวอเมริกัน เป็นต้น

ในบทความนี้ผู้เขียนต้องการนำเสนอบทบาทและความสำคัญของกิจการเพื่อสังคมที่กำลังขยายตัวขึ้นอย่างรวดเร็วในพื้นที่ประเทศไทยปัจจุบัน โดยเริ่มต้นจากการนำเสนอประเด็นเกี่ยวกับปัญหาสังคมที่เกิดขึ้นในสังคมไทย เพื่อแสดงให้เห็นถึงความสำคัญและผลกระทบของปัญหาสังคมที่มีต่อผู้คนในสังคมไทย หลังจากนั้นเป็นการนำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับกิจการเพื่อสังคมในประเด็นที่เกี่ยวกับแนวคิด ความเป็นมา และลักษณะเฉพาะของกิจการเพื่อสังคม สำหรับเนื้อหาในส่วนสุดท้ายของบทความเป็นการนำเสนอข้อมูลและบทวิเคราะห์เกี่ยวกับกิจการเพื่อสังคมที่กำลังเกิดขึ้นในสังคมไทย เพื่อให้ทราบถึงกิจการเพื่อสังคมที่ได้มีการดำเนินการไปแล้วในประเทศไทย อีกทั้งยังได้นำเสนอแนวโน้มของกิจการเพื่อสังคมไทยในอนาคต ผู้เขียนหวังว่าบทความฉบับนี้จะช่วยให้สังคมเกิดความเข้าใจต่อกิจการเพื่อสังคม ตลอดจนเป็นการสร้างความตระหนักและให้ความสำคัญต่อกิจการเพื่อสังคมที่กำลังเกิดขึ้นและขยายตัวในประเทศไทย

ปัญหาสังคม

ปัญหาสังคม (Social Problems) เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในระดับสาธารณะที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อบุคคลหลายกลุ่มในวงกว้าง เป็นสภาวะการณ์ที่สังคมไม่พึงปรารถนาและมองว่าเป็นสิ่งที่มีความอันตราย ปัญหาสังคมเป็นสิ่งที่ไม่สอดคล้องกับค่านิยมของคนหมู่มากและสามารถเกิดขึ้นได้ในหลายลักษณะ (Kornblum et al, 2012) ได้แก่ ปัญหาการดูแลและการรักษาสุขภาพ ปัญหาการเจ็บป่วยทางจิตใจ ปัญหาการติดสุราและสิ่งเสพติดอื่น ๆ ปัญหาอาชญากรรมและความรุนแรง ปัญหาความยากจน ปัญหาอคติทางเชื้อชาติ ปัญหาเพศและเพศสภาวะ ปัญหาการเป็นสังคมผู้สูงอายุ ปัญหาครอบครัว ปัญหาที่เกิดจากเศรษฐกิจ ปัญหาการเคลื่อน

ย้ายของประชากร ปัญหาด้านเทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม และปัญหาจากภัยพิบัติสงคราม เป็นต้น การศึกษาปัญหาสังคมในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมาของนักวิชาการชาวไทยและชาวต่างประเทศ ธีรฉลดา พิชิตบัญชาการ (2533) ประยงค์ อ่อนตา (ม.ป.ป) สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2550) และ Lauer (2018) ได้อธิบายที่มาของปัญหาสังคมว่าเกิดขึ้นจากสาเหตุ 4 ประการ คือ

1. การเปลี่ยนแปลงของสังคม (Social Change) โดยเฉพาะอย่างยิ่งความก้าวหน้าของเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ทำให้ผู้คนในสังคมปรับตัวไม่ทันส่งผลทำให้เกิดภาวะว่างงานหรือการถูกเลิกจ้างงาน และกลายเป็นแรงงานไร้ฝีมือไปในที่สุด ปัญหาสังคมในลักษณะนี้เกิดขึ้นในสังคมเมือง (Urban Society) ที่มีการพัฒนาอย่างรวดเร็วและส่งผลกระทบต่อบุคคลที่ไม่สามารถปรับตัวให้ทันกับความก้าวหน้าของเทคโนโลยีสมัยใหม่ได้ นอกจากนี้การขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมได้ส่งผลทำให้เกิดการอพยพของประชากรในชนบทเข้ามาทำงานในเมือง ความเป็นอุตสาหกรรมได้ส่งผลทำให้เกิดการละทิ้งถิ่นที่อยู่อาศัยเดิมในพื้นที่ชนบทและก่อให้เกิดพื้นที่ของชุมชนแออัด หรือ สลัม (Slum) ในเขตเมือง เป็นต้น

2. การสูญเสียการควบคุมทางสังคม (Social Disorganization) เกิดขึ้นจากการที่สมาชิกในสังคมไม่ยอมรับ หรือ ไม่ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ที่เป็นบรรทัดฐานของสังคมซึ่งเกิดขึ้นจากสาเหตุ 2 ประการ ได้แก่ การล้มเหลวของระบบจารีตประเพณีเดิมซึ่งทำหน้าที่ในการจัดระเบียบทางสังคมของสถาบันทางสังคมต่าง ๆ ได้แก่ ครอบครัว โรงเรียน ศาสนา ตลอดจนรัฐบาล เมื่อสถาบันทางสังคมเหล่านี้ไม่ปฏิบัติหน้าที่หรือทำหน้าที่ไม่สอดคล้องกันได้ส่งผลกระทบต่อระบบของการควบคุมทางสังคมและนำมาซึ่งปัญหาทางสังคม เช่น การทุจริตของนักการเมือง การกระทำผิดของเด็กและเยาวชน เป็นต้น การที่ระบบจารีตและประเพณีดั้งเดิมไม่สามารถทำหน้าที่ได้ทำให้เกิดการขัดแย้งของกฎเกณฑ์ของสังคมกับความมุ่งหวังของคนในสังคมซึ่งก่อให้เกิดปัญหาสังคมตามมา

3. บุคลิกภาพ (Personality) เป็นพฤติกรรมทางสังคมที่บุคคลเรียนรู้จากสังคมและเป็นแบบอย่างในการประพฤติปฏิบัติเพื่อให้สามารถดำรงอยู่ในสังคมได้

บุคลิกภาพทางสังคมเป็นสิ่งที่ทุกคนในสังคมให้การยอมรับและกำหนดร่วมกันว่าพฤติกรรมแบบใดที่สังคมยอมรับ เช่น การเคารพผู้ใหญ่ การมีความซื่อสัตย์ ความขยันขันแข็ง สำหรับพฤติกรรมที่สังคมไม่ยอมรับ เช่น การลักขโมย การเสเพลเสฟติด การฆ่าคนตาย เป็นต้น

4. พฤติกรรมเบี่ยงเบน (Deviance) เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากการที่บุคคลมีพฤติกรรมที่เบี่ยงเบนออกไปจากพฤติกรรมที่สังคมยอมรับ เช่น การเสเพลเสฟติด การมีนิสัยชอบลักขโมย การมีพฤติกรรมที่เบี่ยงเบนของบุคคลเช่นนี้ย่อมก่อให้เกิดปัญหาสังคมติดตามมา

ผลกระทบของปัญหาสังคมเมื่อเกิดขึ้นแล้ว ได้ส่งผลกระทบต่อสังคมในหลายด้าน ได้แก่ ในด้านเศรษฐกิจ ปัญหาสังคมทำให้สูญเสียงบประมาณของรัฐที่ใช้เพื่อแก้ไขปัญหาด้านสังคมและการสูญเสียทรัพย์สินของบุคคล ในด้านของสังคมพบว่าปัญหาสังคมทำให้เกิดความเสียหายต่อระบบในการควบคุมสังคมทำให้สังคมเกิดความวุ่นวายไร้เสถียรภาพ สำหรับในด้านบุคคล ปัญหาสังคมทำให้เกิดความเสียหายกับบุคคลที่เกี่ยวข้องกับปัญหาสังคมในหลายประการ ได้แก่ การสูญเสียชื่อเสียงเกียรติยศ ตลอดจนสุขภาพ ชีวิต และทรัพย์สิน เป็นต้น

สถานการณ์ปัญหาสังคมไทยในปัจจุบัน

ในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมาประเทศไทยได้ประสบกับปัญหาสังคมในหลายด้านและได้ส่งผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทยอย่างกว้างขวาง ทำให้รัฐบาลได้ให้ความสำคัญและพยายามแก้ไขปัญหาดังกล่าวโดยตลอด ดังจะเห็นได้จากการจัดตั้งหน่วยงานของทางราชการขึ้นหลายหน่วยงาน เพื่อทำหน้าที่ในการติดตามและเสนอแนวทางแก้ไขปัญหาดังกล่าวให้กับรัฐบาล ได้แก่ สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ซึ่งเป็นหน่วยงานสำคัญที่ทำหน้าที่ติดตามและรายงานสถานการณ์ของปัญหาสังคมให้กับรัฐบาลทราบ นอกจากนี้ยังมีหน่วยงานราชการอื่น ๆ ที่มีการปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหาดังกล่าว ได้แก่ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ เป็นต้น ซึ่งการปฏิบัติงานของหน่วยงานราชการต่าง ๆ เหล่านี้ในปัจจุบันได้ปรากฏข้อมูลที่แสดงถึงสถานการณ์ของปัญหา

ที่กำลังเกิดขึ้นในสังคมไทย ได้แก่ ข้อมูลจากรายงานของสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2562) ที่แสดงถึงสถานการณ์ของสังคมไทยในไตรมาสที่สองของปีพ.ศ. 2562 ที่แสดงให้เห็นว่าประเทศไทยยังคงประสบกับปัญหาสังคมในด้านต่าง ๆ ได้แก่

1. ด้านบุคคล ในปัจจุบันประชากรไทยได้ประสบกับปัญหาสังคมในหลายด้านโดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาการว่างงานที่ปรากฏว่าอัตราการว่างงานในตลาดแรงงานมีแนวโน้มลดลง 0.3 % ซึ่งส่วนใหญ่เป็นแรงงานนอกภาคเกษตร นอกจากนี้ยังพบว่าอัตราการว่างงานที่เพิ่มมากขึ้นในภาคอุตสาหกรรมที่มีการเลิกจ้างแรงงานแล้วจำนวนหลายแสนคน นอกจากนี้ยังพบว่าปัญหาหนี้สินในภาคครัวเรือนที่เพิ่มขึ้น 6.3 % และภาวะการเจ็บป่วยของประชาชนจากโรคติดต่อ ได้แก่ ใช้เสื้อดอกและโรคไข้หวัดที่มีแนวโน้มที่เพิ่มสูงขึ้นเช่นกัน ในไตรมาสที่สองของปี พ.ศ. 2562 นี้

2. ด้านความเป็นอยู่ ข้อมูลเกี่ยวกับสถานการณ์สังคมไทยในไตรมาสที่สองนี้แสดงให้เห็นถึงปัญหาเกี่ยวกับความมั่นคงที่เกิดขึ้นจากพฤติกรรมของคนไทยที่มีแนวโน้มการใช้จ่ายเพื่อบริโภคเครื่องดื่มแอลกอฮอล์และบุหรี่ที่เพิ่มสูงขึ้นคิดเป็นร้อยละ 4.6 โดยปริมาณการบริโภคเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ของคนไทยได้ขยายตัวร้อยละ 6.9 ในขณะที่การบริโภคบุหรี่ยุติขยายตัวร้อยละ 0.9 ซึ่งตัวเลขจากสถิติดังกล่าวสะท้อนถึงปัญหาดังกล่าวที่เกิดขึ้นกับผู้บริโภคที่มีสองและมือที่สามในครอบครัวและปัญหามือปืนไฟฟ้า (Hybrid) ที่ส่งผลกระทบต่อสุขภาพของคนไทยในปัจจุบัน

3. ด้านความมั่นคง ข้อมูลจากรายงานสถานการณ์สังคมไทยในไตรมาสที่สองนี้แสดงให้เห็นว่าสังคมไทยกำลังประสบกับปัญหาความไม่มั่นคง เนื่องมาจากการเพิ่มขึ้นของสถิติเกี่ยวกับคดียาเสพติด และการเสียชีวิตเนื่องมาจากอุบัติเหตุที่มีแนวโน้มเพิ่มขึ้น

นอกจากนี้ข้อมูลจากการรายงานสถานการณ์ของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (2560) ยังได้ชี้ให้เห็นปัญหาดังกล่าวในด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประเทศไทย ได้แก่

4. ปัญหาเกี่ยวกับทรัพยากรดิน ข้อมูลจากการสำรวจการใช้ที่ดินในประเทศไทยในระหว่างปี พ.ศ. 2558 ถึงปี พ.ศ. 2559 ของกรมทรัพยากรดิน (ม.ป.ป.) พบว่าประเทศไทยได้มีแนวโน้มการใช้ที่ดินมากขึ้น โดยเฉพาะการใช้ที่ดินในด้านเกษตรกรรมซึ่งพบว่าก่อให้เกิดปัญหาดินเสื่อมสภาพและปัญหาสารเคมีตกค้างในดินตามมานอกจากนี้ยังพบปัญหาการถือครองที่ดินส่วนใหญ่ที่กระจุกอยู่ในกลุ่มคนส่วนน้อยส่งผลให้ชาวบ้านจำนวนมากขาดแคลนที่ดินทำกินและก่อให้เกิดปัญหาการบุกรุกที่ดินในเขตป่าสงวนมากขึ้นในปัจจุบัน

5. ปัญหาทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่า แนวโน้มของปริมาณป่าไม้ของประเทศไทยที่ลดจำนวนลงอย่างมากจากการบุกรุกทำลายป่าทำให้ในปัจจุบันประเทศไทยคงเหลือพื้นที่ป่าไม้อยู่เพียง 102.17 ล้านไร่ หรือ 31.78 % ของพื้นที่ประเทศนำไปสู่การสูญพันธุ์ของสัตว์ป่าหลายชนิดและการเปลี่ยนแปลงระบบนิเวศ ทั้งนี้ปัญหาดังกล่าวเกิดขึ้นจากสาเหตุที่สำคัญคือการบุกรุกที่ป่าสงวนและการเกิดขึ้นของไฟป่า ปัญหาดังกล่าวได้ทำให้รัฐบาลในปัจจุบันเร่งแก้ไขปัญหาดังกล่าวโดยกำหนดในร่างยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี เพื่อเพิ่มปริมาณพื้นที่ป่าไม้ให้ได้ 40 % ของพื้นที่ประเทศ โดยมีการสนับสนุนโครงการป่าชุมชนเพื่อให้ชาวบ้านได้มีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าไม้และโครงการส่งเสริมสัตว์คืนวนาเพื่อเพิ่มความสมบูรณ์ให้กับป่า

6. ปัญหาการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ รายงานสภาพภูมิอากาศของประเทศไทยที่ปรากฏว่านับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2559 เป็นต้นมา ประเทศไทยมีอุณหภูมิโดยเฉลี่ยของทั้งประเทศสูงขึ้นและสูงกว่าอุณหภูมิเฉลี่ยโดยปกติ ส่งผลให้ฤดูกาลของไทยมีการเปลี่ยนแปลงไปโดยพบว่าประเทศไทยมีฤดูร้อนที่ยาวนานและฤดูหนาวที่สั้นลงทำให้เกิดภาวะแห้งแล้งและอุทกภัยที่มีความรุนแรง การเปลี่ยนแปลงของภูมิอากาศของไทยมีความสัมพันธ์กับการปล่อยก๊าซเรือนกระจกที่มีปริมาณเพิ่มสูงขึ้น โดยพบว่าการปล่อยก๊าซเรือนกระจกมากที่สุดในส่วนของการใช้พลังงาน รองลงมาคือภาคการเกษตร ภาคอุตสาหกรรมและการใช้ผลิตภัณฑ์ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ

ของไทยได้ส่งผลกระทบต่อหลายด้าน ได้แก่ ด้านเกษตร ด้านสุขภาพ ด้านระบบนิเวศ ความหลากหลายของระบบนิเวศ และด้านทรัพยากรชายฝั่งทะเล เป็นต้น โดยภาครัฐได้เรียกร้องให้ภาคเอกชน และภาคประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศของประเทศไทยอย่างเร่งด่วน ปัญหาการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศของไทยนี้มีความเกี่ยวข้องกับการเกิดของหมอกควันที่ส่งผลกระทบต่อ การดำรงชีวิตและสุขภาพของคนไทยในพื้นที่ต่าง ๆ โดยเฉพาะพื้นที่ทางภาคเหนือตอนบนที่ต้องประสบกับปัญหาหมอกควันในทุก ๆ ปี

7. ปัญหาขยะมูลฝอยและของเสียอันตราย การจัดการกับของเสียและขยะมูลฝอยได้กลายเป็นวาระแห่งชาติที่รัฐบาลได้ขอความร่วมมือจากทุกภาคส่วนได้ร่วมมือกันเพื่อจัดการกับปัญหานี้ซึ่งประเทศไทยในปัจจุบันได้เผชิญกับปริมาณของขยะมูลฝอยที่เพิ่มสูงขึ้นตามการเพิ่มจำนวนของประชากรและการขยายตัวของเศรษฐกิจ โดยเฉพาะในภาคของการท่องเที่ยวส่งผลให้เกิดปัญหาขยะมูลฝอยตกค้างและการกระจายของสารเคมีที่มีพิษ เนื่องมาจากการบริหารจัดการของเสียอันตรายที่ไม่ถูกวิธีทำให้เกิดการรั่วไหลของสารพิษปนเปื้อนลงสู่ธรรมชาติและเป็นอันตรายต่อสุขภาพของประชาชน โดยพบว่าพื้นที่จังหวัดที่มีปริมาณขยะมูลฝอยมากที่สุด 5 อันดับแรกที่ต้องการการแก้ไขปัญหาย่างเร่งด่วน ได้แก่ กรุงเทพมหานคร ชลบุรี นครราชสีมา ขอนแก่น อุบลราชธานีและเชียงใหม่

นอกจากนี้ยังปรากฏปัญหาสังคมที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของประชากรไทยซึ่งได้ส่งผลกระทบต่อสังคมไทยในอนาคตอันใกล้นี้กล่าวคือ

8. ปัญหาสังคมผู้สูงอายุ (Aging Society) การรายงานข้อมูลเกี่ยวกับจำนวนประชากรสูงวัยของกรมกิจการผู้สูงอายุ (2562) ได้ชี้ให้เห็นว่าประเทศไทยกำลังเคลื่อนเข้าสู่ภาวะของสังคมผู้สูงอายุโดยพบว่ามีประชากรสูงวัยเพิ่มขึ้นคิดเป็นร้อยละ 20 ของประชากรทั้งประเทศซึ่งถือว่าได้เข้าสู่ภาวะสังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ตาม

คำนิยามสังคมผู้สูงวัยขององค์การสหประชาชาติซึ่งได้มีการคาดการณ์เกี่ยวกับการเคลื่อนเข้าสู่สังคมผู้สูงวัยของประเทศไทยว่าจะส่งผลกระทบต่อสังคมไทยทั้งในระดับจุลภาคและระดับมหภาค กล่าวคือ ภาวะสังคมผู้สูงวัยทำให้เกิดการลดลงของผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ (GDP) นอกจากนี้ยังส่งผลให้เกิดการลดลงของปริมาณรายได้ต่อหัวของประชากรและการออมเงินของภาคประชาชนอีกด้วย ภาวะอันเนื่องมาจากสังคมผู้สูงวัยดังกล่าวส่งผลกระทบต่อการลงทุนของรัฐบาล การผลิตสินค้าและบริการของภาคเอกชนและส่งผลต่อการวางแผนงานและนโยบายต่าง ๆ ในการรับมือกับภาวะสังคมผู้สูงวัยอีกด้วย (ชมพูนุช พรหมภักดี, 2556) ในส่วนของภาคแรงงานได้มีการศึกษาผลกระทบของภาวะสังคมผู้สูงวัยต่อสถานการณ์แรงงานของไทย (จารีย์ ปิ่นทอง, ธนกร ลีตินันท์, ประภัศร แสงสุสันต์ และณัฏธนาถ กุลนารัตน์, 2561) พบว่า การเข้าสู่สังคมผู้สูงวัยทำให้เกิดปัญหาการขาดแคลนแรงงานโดยพบว่าแรงงานที่อยู่ในตลาดปัจจุบันมีแนวโน้มอายุมากขึ้น ภาวะสังคมผู้สูงวัยส่งผลทำให้แรงงานบางส่วนนอกจากการทำงานกลางคืนเพื่อดูแลสุขภาพในครอบครัวที่มีปัญหาทางด้านสุขภาพและส่งผลให้แรงงานที่ออกนอกประเทศ เหล่านั้นไม่กลับเข้ามาทำงานในระบบอีกแต่หันไปทำงานนอกระบบแทนเนื่องจากเงื่อนไขทางด้านเวลาเป็นต้น

ข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาของสังคมไทยที่ปรากฏขึ้นจากรายงานของหน่วยงานราชการต่าง ๆ ที่ได้กล่าวถึงมาแล้วในช่วงต้นทำให้รัฐบาลปัจจุบันได้เล็งเห็นความสำคัญของปัญหาสังคมและได้กำหนดแนวทางในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวโดยได้วางแนวทางเพื่อแก้ไขปัญหาของสังคมไทยในยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (สำนักงานเลขาธิการของคณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติ, 2561) ภายใต้วิสัยทัศน์ในการพัฒนาประเทศเพื่อมุ่งไปสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน โดยรัฐบาลได้กำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาชาติไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 ซึ่งเป็นแผนพัฒนาประเทศในปัจจุบัน ซึ่งได้ระบุถึงยุทธศาสตร์ในการพัฒนาและปฏิรูปประเทศใน 6 ประเด็น ได้แก่ 1) การสร้างความเติบโตอย่าง

ยั่งยืนบนฐานเศรษฐกิจสีเขียว 2) การสร้างความเติบโตอย่างยั่งยืนบนสังคมเศรษฐกิจภาคทะเล 3) การสร้างความเติบโตอย่างยั่งยืนบนสังคมเศรษฐกิจต่อสภาพภูมิอากาศ 4) การพัฒนาพื้นที่เมือง ชนบท เกษตรกรรม อุตสาหกรรมเชิงนิเวศ มุ่งเน้นความเป็นเมืองที่เติบโตอย่างต่อเนื่อง 5) พัฒนาความมั่นคงทางน้ำ พลังงาน และเกษตรที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม 6) ยกระดับกระบวนการพัฒนาเพื่อกำหนดอนาคตประเทศ ยุทธศาสตร์การพัฒนาที่ปรากฏในแผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปีนี้ได้เริ่มดำเนินการเพื่อแก้ไขปัญหาสังคมไทยแล้วซึ่งการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ดังกล่าวมีส่วนในการผลักดันให้เกิดการประกอบกิจการเพื่อสังคมที่ได้รับการสนับสนุนการประกอบกิจการจากรัฐบาลขึ้น เช่น การให้เงินทุนอุดหนุนเงินทุนหมุนเวียนในการจัดตั้งและการดำเนินการของวิสาหกิจชุมชนทั่วประเทศซึ่งรายละเอียดได้กล่าวถึงในเนื้อหาลำดับต่อไป นอกจากนี้การดำเนินการของรัฐบาลภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ดังกล่าว ยังได้เอื้อต่อการประกอบกิจการเพื่อสังคมของภาคเอกชนที่เกิดขึ้นในภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศไทย ดังที่จะได้กล่าวถึงรายละเอียดในเนื้อหาลำดับต่อไป

ความเป็นมาและแนวคิดเกี่ยวกับกิจการเพื่อสังคม

คำว่า กิจการเพื่อสังคม แปลมาจากคำในภาษาอังกฤษว่า “Social Enterprise” ซึ่งนิยมเรียกกันสั้น ๆ ว่า “เอสอี” (SE) หมายถึงการประกอบกิจการในลักษณะขององค์กรโดยมีการปรับใช้กลยุทธ์ทางธุรกิจเพื่อเข้ามาแก้ไขปัญหาทางสังคม (Based on Social Problems) โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เกิดผลกระทบทางสังคม (Social Impact) และสร้างผลกำไรเพื่อสร้างความยั่งยืนให้กับองค์กรควบคู่กันไป การประกอบกิจการเพื่อสังคมเป็นการสร้างความสมดุลและประสิทธิภาพของเศรษฐกิจ (Economic) และคุณค่าทางสังคม (Social Value) เพื่อสร้างจิตสำนึกทางสังคมให้กับผู้คนในสังคมไปพร้อมกัน (Borzaga and Galera, 2012) สำหรับประเทศไทยในปัจจุบันได้มีการเรียกชื่อการประกอบการในลักษณะของ SE ในหลายลักษณะเช่น กิจการเพื่อสังคม นวัตกรรม

การประกอบการทางสังคม ธุรกิจเพื่อสังคม วิสาหกิจเพื่อสังคม และวิสาหกิจชุมชน เป็นต้น อย่างไรก็ตามในปัจจุบันยังพบปัญหาในการแยกแยะกิจการเพื่อสังคมกับการประกอบการทางธุรกิจและการจัดกิจกรรมเพื่อสังคมในลักษณะต่าง ๆ กล่าวคือ การจัดกิจกรรมทางสังคม หรือ Corporate Social Responsibility (CSR) ที่กำลังเกิดขึ้นอย่างแพร่หลายในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การจัดวิ่งการกุศล การรับบริจาคเงินและสิ่งของเพื่อช่วยเหลือผู้ประสบภัยของกลุ่มคน หน่วยงาน และองค์กรต่าง ๆ การจัดกิจกรรมเพื่อสังคมในลักษณะเหล่านี้ไม่นับรวมว่าเป็นการประกอบการเพื่อสังคมเนื่องจากไม่มีการดำเนินการในลักษณะขององค์กรและไม่ได้มุ่งหวังผลกำไรเพื่อความยั่งยืนขององค์กร (จิตอุษา ชันทอง, 2559) สำหรับการประกอบกิจการทางธุรกิจทั่วไปนั้นมีความแตกต่างออกไปจากกิจการเพื่อสังคมเนื่องจากเป็นการประกอบกิจการที่มีเป้าหมายเพื่อแสวงหาผลกำไรและเพื่อการสะสมความมั่งคั่งของผู้ประกอบการเป็นสำคัญ ในขณะที่การประกอบกิจการเพื่อสังคมเป็นการประกอบกิจการที่เกิดขึ้นตามลักษณะของปัญหาสังคมและเป็นการประกอบกิจการที่มุ่งหวังให้เกิดผลกระทบในทางที่ดีต่อสังคม ดังนั้นคำว่ากิจกรรมเพื่อสังคม การประกอบการทางธุรกิจ และกิจการเพื่อสังคมจึงมีความแตกต่างกันในด้านกลไกขับเคลื่อนหลักการ และกลยุทธ์ที่นำมาใช้ (ดวงรัตน์ ประจักษ์ศิลปไทย, ม.ป.ป.)

การประกอบกิจการเพื่อสังคมได้เริ่มต้นขึ้นเป็นครั้งแรกจากการดำเนินการภายใต้แนวคิดระบบการเงินขนาดเล็ก (Microfinance) หรือธนาคารคนจนของ ดร. มุฮัมหมัด ยูนุส (Muhammad Yunus) นักวิชาการทางเศรษฐศาสตร์ ชาวบังคลาเทศที่ได้รับรางวัลโนเบลสาขาสันติภาพในปี ค.ศ. 2006 (Grieco, 2015, p. 11) การจัดตั้งธนาคารคนจนดังกล่าวเป็นการเริ่มต้นแนวคิดของการประกอบการเพื่อสังคมที่เริ่มต้นจากสภาพปัญหาความยากจนของชาวบังคลาเทศจำนวนหลายล้านคนที่ไม่สามารถเข้าถึงการให้สินเชื่อของธนาคารปกติทั่วไปได้ ดร. มุฮัมหมัด ยูนุส ได้เสนอแนวคิดธนาคารคนจนในปี พ.ศ. 2526 (ค.ศ. 1983) เพื่อแก้ไขปัญหาการไม่มี

สินทรัพย์ค้ำประกันสำหรับการกู้ยืมเงินจากธนาคาร โดยเฉพาะอย่างยิ่งสตรีที่เป็นแม่บ้านซึ่งไม่ได้ประกอบอาชีพที่มีรายได้มั่นคงจึงไม่สามารถเข้าถึงการบริการสินเชื่อของธนาคารได้ ดร. มุฮัมหมัด ยูนุส ได้ใช้แนวคิดธนาคารคนจนเพื่อแก้ปัญหาความยากจนโดยจัดตั้งธนาคารท้องถิ่นชื่อ ธนาคารกรามีน (Grameen Bank) เพื่อให้จัดหาแหล่งเงินกู้ การส่งเสริมการออม และการบริการพื้นฐานทางการเงินให้กับผู้ยากจนในลักษณะของเครดิตยูเนียน (Credit Union) และการรวมกลุ่มเพื่อกู้ยืมเงิน (Lending Cooperative) การประกอบการเพื่อสังคมในรูปแบบของธนาคารกรามีนภายใต้แนวคิดระบบการเงินขนาดเล็กที่เป็นระบบการเงินอย่างหนึ่งที่ให้บริการสินเชื่อขนาดเล็ก (Microcredit) นี้ก่อให้เกิดการบริการสินเชื่อให้กับคนจนในประเทศบังคลาเทศจำนวนมากถึง 5.8 ล้านดอลลาร์สหรัฐและจำนวนร้อยละ 96 ของผู้ได้รับสินเชื่อทั้งหมดเป็นสตรีที่เป็นแม่บ้านชาวบังคลาเทศ ในปัจจุบันการประกอบกิจการภายใต้แนวคิดธนาคารคนจนนี้ได้ถูกนำไปใช้เพื่อแก้ปัญหาความยากจนในหลายประเทศทั่วโลกซึ่งหากทำการวิเคราะห์การประกอบการเพื่อสังคมของธนาคารกรามีนที่ประสบความสำเร็จในประเทศบังคลาเทศนี้ทำให้เห็นถึงคุณลักษณะสำคัญของการประกอบกิจการเพื่อสังคมใน 3 ประการ คือ

1. การประกอบการเพื่อสังคมเป็นองค์กรที่มุ่งหวังผลกำไรในการดำเนินงานทั้งนี้เพื่อความยั่งยืนขององค์กร การดำเนินการในลักษณะดังกล่าวมีความแตกต่างจากองค์กรทางธุรกิจที่แสวงหากำไรเพื่อสะสมความมั่งคั่งของผู้ประกอบการแต่เพียงอย่างเดียว นอกจากนี้ยังมีความแตกต่างไปจากการดำเนินกิจการขององค์กรการกุศลต่าง ๆ ที่มีแหล่งรายได้มาจากการสนับสนุนเงินทุนจากสังคม หรือ หน่วยงานต่าง ๆ ซึ่งส่งผลให้ขาดความยั่งยืนเมื่อเงินทุนเหล่านั้นถูกใช้ไปจนหมด การดำเนินกิจการของธนาคารกรามีนนอกจากการนำเอาการดำเนินการทางสินเชื่อให้ถึงมือของประชาชนที่มีฐานะยากจนแล้ว ยังคงแสวงหาผลกำไรจากการดำเนินการเพื่อใช้ในการดำเนินการในการกลั่นกรองติดตามหนี้ ตลอดจนการประเมินความเสี่ยงต่อการไม่ชำระหนี้ซึ่งอยู่ในระดับที่สูงกว่าการกู้ยืมของลูกหนี้

โดยทั่วไป นอกจากนี้อาจมีการกู้ยืมโดยคิดดอกเบี้ยในระดับต่ำนี้ยังทำให้เกิดแรงจูงใจในการชำระหนี้เนื่องจากทำให้ผู้กู้ยืมไม่รู้สึกรู้ว่าเงินกู้ยืมนี้เป็นเงินที่ให้เปล่าจึงก่อให้เกิดการใช้จ่ายเงินกู้ที่ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ หรือไม่ใช้การลงทุนที่จะได้รับผลกำไรติดตามมา หรือ ทำให้เกิดความรู้สึกรู้ว่าไม่จำเป็นต้องคืนเงินให้เหมือนกับ การได้รับเงินช่วยเหลือจากโครงการต่าง ๆ ของรัฐบาล ที่พบว่ามีสถิติการไม่ชำระเงินคืนในอัตราที่ค่อนข้างสูง

2. การจัดตั้งธนาคารคนจนเป็นการเสนอแนวทางใหม่เพื่อแก้ไขปัญหาทางสังคม แนวโน้มของโลกในปัจจุบันที่เปลี่ยนแปลงไปตามอิทธิพลของปัจจัยต่าง ๆ ได้แก่ กระแสโลกาภิวัตน์ การเจริญเติบโตของเศรษฐกิจโลกที่มีอัตราลดลง และการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างทางสังคมที่มีความซับซ้อนมากขึ้น อิทธิพลจากปัจจัยเหล่านี้ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของการพัฒนาที่ต้องการการแก้ไขปัญหาทางสังคมในรูปแบบใหม่ (Grieco, 2015, p 8) เช่น การกำหนดนโยบายใหม่ ๆ เพื่อแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจ การคิดค้นนวัตกรรมและสิ่งประดิษฐ์ใหม่เพื่อแก้ไขปัญหากระบวนการศึกษา เป็นต้น การดำเนินการของธนาคารกรามีนได้สะท้อนถึงการเสนอแนวทางใหม่เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน โดยเฉพาะ การเข้าถึงการบริการทางสินเชื่อในรูปแบบของธนาคารปกติทั่วไปที่ไม่เอื้อต่อประชาชนที่มีฐานะยากจนและขาดสินทรัพย์ในการค้ำประกัน แนวคิดการให้สินเชื่อขนาดเล็กที่มีการดำเนินการในลักษณะของสหกรณ์เครดิตยูเนียน และการรวมกลุ่มกันเพื่อกู้ยืมนี้ทำให้เกิดกลไกใหม่ที่ทำให้ผู้คนที่มีความฐานะยากจนสามารถเข้าถึงการบริการสินเชื่อของธนาคารได้

3. การประกอบการเพื่อสังคมเป็นการให้ความรู้และการเสนอแนวทางเพื่อการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม การศึกษาลักษณะการดำเนินการของธนาคารกรามีนพบว่า นอกจากมุ่งหวังที่จะให้สินเชื่อแก่ผู้คนที่มีความฐานะยากจนและขาดหลักทรัพย์ค้ำประกันแล้วยังมีการดำเนินการในลักษณะของการให้ความรู้และการสร้างแรงจูงใจให้กับผู้กู้ยืมเพื่อให้การประกอบการเกิดผลกำไร และผู้กู้ยืมสามารถใช้เงินคืนทั้งนี้ส่งผลในปลายทาง

ให้ผู้คนที่ยากจนเหล่านั้นหลุดพ้นจากความยากจนได้ ตัวอย่างของการสร้างแรงจูงใจให้สมาชิกของธนาคารกรามีน เช่น การให้สินเชื่อดอกเบี้ยต่ำแก่บุตรหลานของผู้กู้ การให้สินเชื่อเพื่อการศึกษา การให้สินเชื่อเพื่อสร้างที่พักอาศัย การให้สินเชื่อเพื่อการประกอบอาชีพ ในลักษณะต่าง ๆ นอกจากนี้ยังมีการบังคับให้ผู้กู้ยืมเงินจำนวนร้อยละ 5 ของเงินกู้เพื่อสร้างนิสัยการออม และการจัดตั้งกองทุนต่าง ๆ เพื่อเป็นสวัสดิการให้ผู้กู้ เช่น กองทุนบำนาญ กองทุนประกันชีวิต เป็นต้น

การกำเนิดแนวคิดการประกอบกิจการเพื่อสังคมจากการก่อตั้งธนาคารกรามีนของ ดร. มุฮัมหมัด ยูनुส นี้ในปัจจุบันได้เกิดการยอมรับและถูกนำไปพัฒนาต่อยอดทำให้เกิดการปรับใช้แนวคิดกิจการเพื่อสังคมให้มีความสอดคล้องกับประเด็นการพัฒนาที่ยั่งยืนซึ่งเป็นทิศทางสำคัญของการพัฒนาสังคมโลกในศตวรรษที่ 21 การบรรจบกันของกระแสดังกล่าวทำให้เกิดการประกอบกิจการเพื่อสังคมที่คำนึงถึงด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม (सानิตย์ หนูนิน, 2557) อันจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนและลดความรุนแรงของปัญหาทางสังคมที่กำลังเกิดขึ้นในปัจจุบัน

บทบาทของกิจการเพื่อสังคมในการแก้ไขปัญหาสังคมไทย

การดำเนินการในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมาท่ามกลางปัญหาของสังคมไทยที่มีความซับซ้อนและกลไกในการแก้ไขปัญหาที่ขาดประสิทธิภาพได้ก่อให้เกิดความต้องการกลไกในการแก้ไขปัญหาใหม่ที่มีประสิทธิภาพกว่าเดิม กิจการเพื่อสังคมเป็นกลไกหนึ่งที่ถูกเลือกใช้เพื่อแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของสังคมไทย การศึกษาลักษณะของกิจการเพื่อสังคมไทยที่ปรากฏในปัจจุบันจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ ได้แก่ เอกสารทางวิชาการ เอกสารทางราชการ ตลอดจนแหล่งข้อมูลในสื่อสังคมออนไลน์ต่าง ๆ พบว่าปรากฏกิจการเพื่อสังคมในประเทศไทยขึ้นเป็นจำนวนมากทั้งที่เป็นการดำเนินการของภาครัฐบาลและกิจการของภาคเอกชนที่เกิดขึ้นเพื่อแก้ไขปัญหาของสังคมไทยในด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. การแก้ปัญหาความยากจน

ความยากจนเป็นปัญหาหนึ่งที่เกิดขึ้นกับผู้คนในสังคมไทยมาช้านานทำให้รัฐบาลไทยในหลายยุคหลายสมัยได้นำเอาปัญหาความยากจนมาเป็นนโยบายหลักในการบริหารราชการแผ่นดิน อย่างไรก็ตามปัญหาความยากจนยังคงปรากฏในสังคมไทยในปัจจุบันและมีความเกี่ยวข้องปัจจัยต่าง ๆ ที่เป็นต้นเหตุของความยากจน เช่น ความเหลื่อมล้ำทางสังคมของคนในเมืองและคนในชนบท ภาวะการว่างงานทำให้เกิดขึ้นกับกลุ่มนักศึกษาที่จบการศึกษาใหม่ การถูกเลิกจ้างงานของแรงงานในภาคอุตสาหกรรมที่พบมากขึ้นในปัจจุบัน และการมีหนี้สินจำนวนมากในกลุ่มเกษตรกร เป็นต้น อย่างไรก็ตามในปัจจุบันได้ปรากฏว่ามีความพยายามแก้ไขปัญหาคความยากจนในสังคมไทยในลักษณะกิจการเพื่อสังคมขึ้นทั้งในส่วนองภาครัฐบาลและเอกชน

การดำเนินการในส่วนองรัฐบาลพบว่าได้มีการสนับสนุนให้มีการประกอบกิจการเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนที่เกิดขึ้นในกลุ่มองเกษตรกรโดยการสนับสนุนให้มีการจัดตั้งวิสาหกิจชุมชน (Community Enterprise) ขึ้นทั่วประเทศ โดยมีกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เป็นหน่วยงานหลักในการดูแลและได้มีการประกาศพระราชบัญญัติเพื่อรับรองความเป็นวิสาหกิจชุมชนขึ้นอย่างเป็นทางการในปี พ.ศ. 2548 ทั้งนี้รัฐบาลมุ่งหวังให้เกิดการรวมตัวและการสร้างความร่วมมือกันของคนในชุมชนในการดำเนินการวิสาหกิจชุมชนให้มีความสอดคล้องกับลักษณะองทุนทางสังคมองชุมชนอีกด้วย (กาญจนา สมมิตร, 2557) การประกอบกิจการเพื่อสังคมในรูปแบบองวิสาหกิจชุมชนนี้ผู้ประกอบการซึ่งเป็นสมาชิกองชุมชนเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต การค้าและการเงิน โดยมีการแบ่งผลกำไรกลับคืนให้สมาชิก ส่งผลให้เกิดการจ้างงาน การสร้างอาชีพและการสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชนซึ่งช่วยลดผลกระทบทางเศรษฐกิจและเป็นกลไกเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนองเกษตรกรได้อย่างยั่งยืน ผลจากการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนองภาครัฐในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมาได้ทำให้เกิดวิสาหกิจชุมชนขึ้นเป็นจำนวนมากทั่วประเทศซึ่งข้อมูลจากการสำรวจในปี พ.ศ. 2558 (สำนักงาน

ปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม, 2554, น. 55-56) พบว่ามีวิสาหกิจชุมชนเกิดขึ้นแล้วทั่วประเทศไทยจำนวน 77,890 แห่งและมีสมาชิกองวิสาหกิจชุมชนจำนวนทั้งสิ้น 1,347,826 ราย วิสาหกิจชุมชนที่มีการจัดตั้งขึ้นแล้วได้แก่ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนผลิตเมล็ดพันธุ์พืชบ้านโนนสว่าง อำเภอบ้านดำน และ บ้านหนองมะค่าแต้ อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์ กลุ่มวิสาหกิจที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว บ้านสุขสมบูรณ์ อำเภอวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา กลุ่มวิสาหกิจการแปรรูปอาหารบ้านเกาะกา บ้านจิกสูง อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก วิสาหกิจการแปรรูปผลไม้ บ้านสันดอนมูล ตำบลท่ากว้าง อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ เป็นต้น การศึกษาผลกระทบจากการดำเนินการวิสาหกิจชุมชนโดยเฉพาะในพื้นที่ที่มีการปฏิรูปเกษตรกรรมซึ่งส่วนใหญ่เป็นกลุ่มเกษตรกรผู้มีรายได้น้อยพบว่า การประกอบการในรูปแบบองวิสาหกิจชุมชนสามารถเพิ่มรายได้ให้กับเกษตรกรที่เข้าร่วมกลุ่มวิสาหกิจชุมชนโดยเฉลี่ยจำนวนร้อยละ 27 เมื่อเปรียบเทียบกับรายได้ที่ได้รับจากการทำเกษตรกรรมโดยตรง กลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่มีรายได้เพิ่มสูงขึ้นได้แก่ กลุ่มอมทรัพย์เพื่อการผลิต บ้านธาตุเทิง กลุ่มภูผอยลมายพารา บ้านป่าแหม จังหวัดอุบลราชธานีที่มีรายได้เพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 56.25 นอกจากนี้การดำเนินการองวิสาหกิจชุมชนทุเรียนนอกฤดู จังหวัดชุมพรสามารถสร้างรายได้ให้กับเกษตรกรได้ปีละ 456,429 บาทต่อคนอีกด้วย

สำหรับการดำเนินการในภาคเอกชนพบว่าได้มีการประกอบกิจการเพื่อสังคมในกลุ่มธุรกิจสมัยใหม่ที่รองรับด้วยระบบอิเล็กทรอนิกส์ (Startup) องภาคเอกชนที่เป็นนิติบุคคลเพื่อให้การช่วยเหลือเกษตรกรที่มีรายได้น้อย บุคคลที่มีฐานะยากจนและผู้ทีประสบกับปัญหาภาวะการว่างงานทำ เพื่อให้มีโอกาในการเข้าถึงแหล่งเงินทุนเพื่อสร้างอาชีพ หรือการประกอบธุรกิจในลักษณะต่าง ๆ เช่น การดำเนินการองบริษัทร่วมทุนชนบทจำกัด (Rural Capital Partners Co., Ltd) ซึ่งก่อตั้งขึ้นมานานกว่า 24 ปี เป็นบริษัทจดทะเบียนที่เปิดโอกาสให้สถาบันการเงินที่อยู่ภายในและต่างประเทศ องค์กรธุรกิจเอกชนและบุคคลทั่วไปสามารถ

เข้าไปถือหุ้นของบริษัทได้ โดยมีวัตถุประสงค์ของการดำเนินการเพื่อกระจายทรัพยากรและเพื่อส่งเสริมการลงทุนให้เกิดขึ้นในพื้นที่ชนบท โดยเฉพาะผู้ประกอบการขนาดย่อม (SME) หรือธุรกิจของชาวบ้านในลักษณะของการร่วมลงทุน หรือให้กู้ยืมเงินแก่กิจการ โครงการหรือกิจกรรมสร้างรายได้ต่าง ๆ ที่มีศักยภาพ นอกจากนี้ยังมีการให้บริการด้านการวิจัยและศึกษาความเป็นไปได้ของโครงการธุรกิจที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาชนบท การฝึกอบรมในด้านการบริหารจัดการแก่ธุรกิจของกลุ่มชาวบ้าน ปัจจุบันบริษัทร่วมทุนชนบทได้ดำเนินการร่วมทุนกับชาวบ้านไปแล้ว 6 โครงการและให้กู้ยืมไปแล้วกว่าจำนวน 18 โครงการ นอกจากนี้ยังปรากฏการดำเนินกิจการเพื่อสังคมของกลุ่มเอกชนอื่น ได้แก่ บริษัทสยามบ้านดิน จำกัด ที่ทำการออกแบบและสร้างบ้านดินที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมช่วยแก้ปัญหาที่พักอาศัยแก่ผู้ที่ไร้บ้านและผู้ที่มีรายได้น้อย ส่วนบริษัทไทยคราฟท์เทรต จำกัด ก่อตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2535 ประกอบกิจการค้าเกี่ยวกับสินค้าหัตถกรรมซึ่งผลิตจากแหล่งผลิตทั่วประเทศโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อกำหนดราคาซื้อขายสินค้าหัตถกรรมที่เป็นธรรมและค่าแรงที่เหมาะสมกับผู้ผลิต เพื่อส่งเสริมการทำสินค้าหัตถกรรมที่เกิดขึ้นในชุมชนทั่วประเทศไทย อีกทั้งยังสามารถสร้างรายได้เสริมให้กับเกษตรกรหลังฤดูการเพาะปลูกได้อีกด้วย (มูลนิธิฟื้นฟูชนบทแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์, ม.ป.ป.) การแก้ไขปัญหาความยากจนโดยการประกอบกิจการเพื่อสังคมที่ดำเนินการโดยภาครัฐและภาคเอกชนนี้กำลังได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลและภาคเอกชนที่สนใจทำให้การเกิดการขยายตัวออกไปอย่างรวดเร็วในปัจจุบัน

2. การแก้ปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ปัญหาการลดลงของทรัพยากรธรรมชาติและการทำลายสิ่งแวดล้อมนับว่าเป็นประเด็นปัญหาที่ประเทศไทยกำลังเผชิญในปัจจุบัน สาเหตุของปัญหาดังกล่าวเกิดขึ้นจากปัจจัยต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการขยายตัวทางเศรษฐกิจของประเทศไทยในช่วงระยะสามทศวรรษที่ผ่านมาทำให้เกิดการใช้ทรัพยากร

ธรรมชาติเพื่อตอบสนองความต้องการผลิตสินค้าและบริการที่เพิ่มมากขึ้นอย่างรวดเร็วจำกัด เกิดการล้างผลาญทรัพยากรธรรมชาติอย่างมหาศาล การบุกรุกที่ป่าสงวนเพื่อทำการเกษตรและการท่องเที่ยวส่งผลให้ปริมาณทรัพยากรธรรมชาติของประเทศไทยลดน้อยลงเป็นอย่างมากและนำมาซึ่งปัญหาทางสิ่งแวดล้อมติดตามาได้แก่ ปัญหาดินเสื่อมโทรม ปัญหาน้ำเน่าเสียเนื่องมาจากการปล่อยน้ำทิ้งที่สกปรกจากโรงงานอุตสาหกรรม การใช้สารเคมีในภาคการเกษตรที่ส่งผลให้เกิดการปนเปื้อนของสารเคมีในอาหารและแหล่งน้ำเพื่อการบริโภค ปัญหาการทิ้งขยะของเสียโดยเฉพาะอย่างยิ่งขยะพลาสติกที่ต้องใช้ระยะเวลาในการย่อยสลายมากส่งผลให้เกิดการสูญเสียของสิ่งมีชีวิตหลายชนิดที่อาศัยอยู่ในแหล่งธรรมชาติ การบุกรุกทำลายป่าไม้เพื่อทำการเกษตรและการท่องเที่ยวที่เพิ่มขึ้นอย่างมากส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศของประเทศไทยที่นำมาสู่ภาวะแห้งแล้งที่มีความรุนแรงขึ้นในทุกปีและปัญหาน้ำท่วมเนื่องจากไม่มีป่าไม้เพื่อดูดซับน้ำในช่วงฤดูฝน ปัญหาการเผาวัสดุที่ใช้ในการเกษตรและการลักลอบเผาป่าที่เกิดขึ้นทุกปีในช่วงฤดูแล้งของไทยส่งผลให้เกิดปัญหาหมอกควันพิษที่ส่งผลให้เกิดการเจ็บป่วยของคนไทย ปัญหาทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเหล่านี้เป็นสิ่งที่คนไทยทุกคนรับรู้และตระหนักถึงความรุนแรงของสภาพปัญหาในปัจจุบัน

นอกจากปัญหาทางด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นภายในประเทศแล้ว แรงกดดันที่เกิดขึ้นจากการดำเนินการเพื่อลดปัญหาทางด้านการสูญเสียทรัพยากรธรรมชาติและปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เป็นอันตรายต่อการดำรงชีวิตของมนุษยชาติที่เกิดขึ้นจากข้อตกลงกันในที่ประชุมของประเทศต่าง ๆ ที่เป็นสมาชิกขององค์การสหประชาชาติในหัวข้อทางด้านสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา (Earth Summit) ที่เมืองริโอ เดอ จาเนโร ประเทศสาธารณรัฐบราซิล ในปี พ.ศ. 2552 (ค.ศ. 2009) ที่ผ่านมา (นฤมล อภินิเวช, เกื้อเมธา ฤกษ์พรพิพัฒน์ และอำไพ เกตุสฤติย์, 2557, น. 10) ซึ่งผลจากการประชุมดังกล่าวได้ก่อให้เกิดการกำหนดนโยบายและกลไกเพื่อนำไปสู่การดำเนินการจำนวน

7 ข้อ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อนำพาโลกไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนในศตวรรษที่ 21 ใจความสำคัญของแนวนโยบายดังกล่าวเพื่อต้องการลดผลกระทบจากระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่มุ่งแสวงหาผลกำไรเพื่อสะสมความมั่งคั่งให้เป็นระบบเศรษฐกิจที่ให้ความสำคัญกับความยั่งยืนของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมควบคู่กันไป ด้วยหรือที่เรียกกันว่า ระบบเศรษฐกิจสีเขียว (Green Economy) ซึ่งเริ่มมีการดำเนินการแล้วในกลุ่มประเทศสมาชิกองค์การสหประชาชาติจำนวน 121 ประเทศ รวมถึงประเทศไทยที่เข้าร่วมเป็นภาคีสมาชิกและดำเนินการภายใต้กรอบข้อตกลงเศรษฐกิจสีเขียวในปี พ.ศ. 2555

การเข้าร่วมเป็นภาคีสมาชิกว่าด้วยการนำโลกเข้าสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนส่งผลทำให้ประเทศไทยต้องดำเนินการต่าง ๆ เพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายเศรษฐกิจสีเขียวและช่วยลดผลกระทบจากการพัฒนาเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (สุจิตรา วาสนาดำรงดี, 2556, น. 4) ได้แก่ การปรับโครงสร้างการบริหารประเทศโดยกำหนดให้หน่วยงานราชการเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลและดำเนินการเพื่อลดปัญหาเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ การมอบหมายให้กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ดำเนินการร่างยุทธศาสตร์เพื่อการเติบโตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมในปี พ.ศ. 2556 ถึง ปี พ.ศ. 2561 นอกจากนี้ยังมีการดำเนินการเกี่ยวกับการออกกฎหมายเพื่อควบคุมการนำเข้าสารเคมีอันตรายและการทิ้งสารเคมีลงสู่แหล่งทรัพยากรธรรมชาติ การกำหนดมาตรการทางด้านภาษีเพื่อเป็นแรงจูงใจให้เกิดการผลิตสินค้าและบริการที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และการส่งเสริมการใช้ใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างคุ้มค่าอีกด้วย

ผลจากการดำเนินการของประเทศไทยภายใต้การปรับเปลี่ยนเป็นระบบเศรษฐกิจสีเขียวทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระบบเศรษฐกิจของประเทศอย่างกว้างขวางในช่วงระยะเวลาต่อมา การดำเนินการในลักษณะของเศรษฐกิจสีเขียวเกิดขึ้นทั้งในลักษณะของการทำกิจกรรมเพื่อสังคมของกลุ่มอุตสาหกรรมและกลุ่มธุรกิจต่าง ๆ ที่นำกำไรจากการประกอบการมาจัด

กิจกรรมเพื่อรณรงค์ให้สังคมตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หรือที่รู้จักกันในชื่อการจัดกิจกรรมเพื่อสังคม (CSR) ในลักษณะต่าง ๆ เช่น การจัดวิ่งการกุศลเพื่อสิ่งแวดล้อม การประชาสัมพันธ์และรณรงค์เพื่อให้คนตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติและ ความรุนแรงของปัญหาสิ่งแวดล้อม สำหรับกิจการเพื่อสังคมปรากฏว่าได้มีการประกอบกิจการที่มุ่งแก้ไขปัญหาทางด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยตรง เช่น การผลิตกาแฟเพื่อสิ่งแวดล้อมของร้าน อาชา อามา ในเมืองเชียงใหม่ ซึ่งเป็นของนาย आयู จือปา ชายหนุ่มในวัย 35 ปี ที่มีบรรพบุรุษเป็นชาวอาชาที่ตั้งรกรากอยู่บนพื้นที่สูงของอำเภอแม่สะลอง จังหวัดเชียงราย นาย आयู จือปา หรือ ลี ได้ปรับใช้ภูมิปัญญาของบรรพบุรุษในการปลูกกาแฟร่วมกับต้นไม้อื่นในป่า โดยไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและใช้กลวิธีทางธุรกิจมาพัฒนาการจำหน่ายกาแฟของตนเองจนกระทั่งเป็นที่รู้จักในสังคมและสามารถขยายธุรกิจกาแฟให้เติบโตอย่างต่อเนื่องได้ ธุรกิจกาแฟอาชา อามา นอกจากเป็นการประกอบอาชีพที่สุจริตแล้วยังช่วยแก้ปัญหาทางด้านสิ่งแวดล้อมตามยุทธศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจสีเขียวอีกด้วย

กิจการเพื่อสังคมและสิ่งแวดล้อมเป็นการประกอบกิจการในรูปแบบใหม่ที่กำลังได้รับความนิยมและมีการประกอบกิจการในลักษณะนี้เกิดขึ้นอย่างมากในปัจจุบัน เช่น การผลิตสินค้าของที่ระลึก (Souvenir) จากใบตองของกลุ่มธุรกิจ PAD. Banana Leaf Product กลุ่มผู้ผลิตโปรตีนจากหนอนแมลงวันลายเพื่อลดปริมาณขยะที่เกิดจากการบริโภคในครัวเรือนและโครงการแก้ไขปัญหามลพิษของภาคเอกชนในจังหวัดเชียงใหม่ที่ได้จัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจเพื่อสังคมจังหวัดเชียงใหม่เพื่อแก้ปัญหาหมอกควันที่ส่งผลกระทบต่อการใช้ชีวิตและสุขภาพของชาวเชียงใหม่ในทุกปีโดยมุ่งแก้ไขปัญหามลพิษในพื้นที่ที่เป็นต้นเหตุของปัญหามลพิษหมอกควัน ได้แก่ พื้นที่อำเภอแม่แจ่มที่เป็นพื้นที่สำคัญที่ทำให้เกิดหมอกควันขึ้นในทุกปี เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีการปลูกข้าวโพดจำนวนมากและมีการเผาตอข้าวโพดของเกษตรกรภายหลังจากการเก็บเกี่ยวผลผลิต โดยกลุ่มวิสาหกิจเพื่อสังคมจังหวัด

เชียงใหม่ได้เข้าไปให้คำแนะนำตลอดจนการช่วยเหลือเงินทุนให้เกษตรกร เพื่อลดพื้นที่ปลูกข้าวโพดในที่สูงและแนะนำให้เกษตรกรปรับเปลี่ยนมาประกอบอาชีพที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม เช่น การทำเกษตรอินทรีย์ การปลูกพืชสมุนไพรและการปลูกป่า 3 อย่างตามพระราชดำริของในหลวงรัชกาลที่ 9 เป็นต้น การดำเนินการของกลุ่มวิสาหกิจเพื่อสังคมดังกล่าวช่วยลดพื้นที่ปลูกข้าวโพดในอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ลงไปเป็นจำนวนมาก

3. การแก้ปัญหาสังคมผู้สูงอายุ

สังคมผู้สูงอายุ หรือ ภาวะประชากรสูงอายุ เป็นปัญหาทางสังคมที่เกิดขึ้นในทุกภูมิภาคของโลกและมีความแตกต่างกันออกไปตามลักษณะการพัฒนาในประเทศต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศกำลังพัฒนาที่มีแนวโน้มจำนวนประชากรที่มีอายุมากกว่า 60 ปีขึ้นไปรวมกันแล้วมากกว่า 1,500 ล้านคนในปี พ.ศ. 2593 ส่งผลทำให้ภาวะของประชากรสูงอายุจะปรากฏในประเทศต่าง ๆ รวมกันมากถึง 64 ประเทศในอีก 31 ปี ข้างหน้า สำหรับประเทศไทยกำลังประสบกับปัญหาสังคมสูงอายุโดยพบว่า ในปี พ.ศ. 2564 ประเทศไทยจะมีจำนวนประชากรสูงอายุเพิ่มมากขึ้นคิดเป็น 20% ของประชากรทั้งประเทศ แสดงให้เห็นประเทศไทยได้เข้าสู่ภาวะสังคมผู้สูงอายุ (Aged Society) โดยสมบูรณ์แล้วตามคำนิยามสังคมผู้สูงอายุขององค์การสหประชาชาติ การเคลื่อนสู่สังคมผู้สูงอายุของประเทศไทยได้มีการคาดการณ์ผลกระทบต่อโครงสร้างของสังคมไทยที่จะเกิดขึ้นทั้งในระดับจุลภาคและระดับมหภาคกล่าวคือ ภาวะสังคมสูงอายุทำให้ผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ (GDP) ลดลง นอกจากนี้ปริมาณรายได้ต่อหัวของประชากรและการออมมีแนวโน้มลดลงด้วยซึ่งส่งผลกระทบต่อการลงทุนของรัฐบาล การผลิตสินค้าและบริการของภาคเอกชน และส่งผลต่อการวางแผนสำหรับการรับมือต่อภาวะสังคมผู้สูงอายุ (ชมพูนุช พรหมภักดี, 2556) ในส่วนของภาคแรงงานได้มีการศึกษาผลกระทบของภาวะสังคมผู้สูงอายุต่อสถานการณ์แรงงานของไทย (จารีย์ ปิ่นทอง และคนอื่น ๆ, 2561) พบว่าการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุทำให้เกิดปัญหาการขาดแคลนแรงงานโดยพบว่าแรงงานที่อยู่ในตลาดปัจจุบันมีแนวโน้มอายุมากขึ้น ภาวะสังคม

ผู้สูงอายุส่งผลทำให้แรงงานบางส่วนนอกจากการทำงานกลางคันเพื่อดูแลสมาชิกในครอบครัวที่มีปัญหาทางด้านสุขภาพและส่งผลให้แรงงานที่ออกนอกระบบเหล่านั้นไม่กลับเข้ามาทำงานในระบบอีกแต่หันไปทำงานนอกระบบแทนเนื่องมาจากเงื่อนไขทางด้านเวลา เป็นต้น

การเผชิญกับปัญหาสังคมผู้สูงอายุทำให้สังคมไทยตระหนักถึงปัญหาจากการเปลี่ยนไปสู่สังคมผู้สูงอายุ โดยได้มีการกำหนดให้สังคมผู้สูงอายุเป็นวาระแห่งชาติ และกำหนดแนวทางเพื่อรับมือกับปัญหาสังคมผู้สูงอายุที่จะเกิดขึ้น ดังได้ปรากฏว่ามีการดำเนินการเกี่ยวกับผู้สูงอายุภายใต้แผนผู้สูงอายุแห่งชาติตั้งแต่ปี พ.ศ. 2545 เป็นต้นมา นอกจากนี้ยังมีการประกาศพระราชบัญญัติผู้สูงอายุในปี พ.ศ. 2546 โดยมีการแก้ไขเพิ่มเติมในฉบับที่ 2 ในปี พ.ศ. 2553 และได้แก้ไขเพิ่มเติมต่อเนื่องอีกเป็นครั้งที่ 3 ในปี พ.ศ. 2560 พระราชบัญญัติผู้สูงอายุของประเทศไทยมีเนื้อหาเกี่ยวกับการดำเนินงานในด้านการคุ้มครอง การส่งเสริม และการสนับสนุนต่อสิทธิและประโยชน์ของผู้สูงอายุให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและให้ผู้สูงอายุได้รับความช่วยเหลือจากรัฐในด้านต่าง ๆ ได้แก่ การบริการทางการแพทย์ การศึกษา ศาสนาและข้อมูลข่าวสารที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต การประกอบอาชีพและการฝึกอาชีพที่เหมาะสม การพัฒนาตนเองและการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคม และเครือข่ายทางสังคม การอำนวยความสะดวกและความปลอดภัยแก่ผู้สูงอายุ การยกเว้นค่าเข้าชมสถานที่ของรัฐ การช่วยเหลือผู้สูงอายุจากการทำทารุณกรรม และการแสวงหาประโยชน์จากผู้สูงอายุโดยมิชอบทางกฎหมาย เป็นต้น ซึ่งที่ผ่านมาได้มีการดำเนินการตามที่ได้กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติผู้สูงอายุไปบ้างแล้ว โดยหน่วยงานต่าง ๆ ของภาครัฐที่มีบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบในเรื่องดังกล่าว

อย่างไรก็ตามในการดำเนินการที่ผ่านมาได้ปรากฏปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ เกี่ยวกับการดูแลผู้สูงอายุ โดยเฉพาะปัญหาจากการดำเนินงานของภาครัฐที่ไม่เป็นไปในทิศทางเดียวกันเนื่องจากขาดการบูรณาการระหว่างหน่วยงานและภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง ปัญหาและอุปสรรคดังกล่าวเป็นสิ่งที่ทำให้การเตรียมความพร้อม

ของประเทศไทยเพื่อก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุเกิดความล่าช้าและไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้ดีเท่าที่ควร (กรมกิจการผู้สูงอายุ, 2562)

สำหรับการศึกษาบทบาทของกิจการเพื่อสังคมที่เกี่ยวข้องกับการแก้ปัญหาสังคมผู้สูงอายุโดยไม่นับรวมสถานสงเคราะห์คนชราที่ก่อตั้งโดยรัฐบาลพบว่าในปัจจุบันมีการประกอบกิจการเพื่อสังคมในลักษณะนี้เกิดขึ้นค่อนข้างน้อย ส่วนใหญ่เกิดขึ้นในลักษณะของกิจการเพื่อการดูแลผู้สูงอายุที่ไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้และอยู่ในครอบครัวที่มีฐานะยากจน เช่น การประกอบกิจการของบัดดี้โฮมแคร์ (Buddy Home Care) เป็นกิจการเพื่อสังคมในจังหวัดเชียงใหม่ที่ต่อยอดจากการดำเนินโครงการอาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุที่บ้านโดยการจัดส่งเจ้าหน้าที่ไปดูแลให้ความช่วยเหลือในการพัฒนาและฟื้นฟูศักยภาพของผู้สูงอายุให้สามารถช่วยเหลือตัวเองได้สูงสุด การดูแลผู้สูงอายุของบัดดี้โฮมแคร์เกิดขึ้นในลักษณะของการช่วยเหลือและการแบ่งปันข้อมูลให้ทุกฝ่ายทั้งที่เป็นเจ้าหน้าที่ดูแลผู้สูงอายุที่บ้าน (Caregivers) และครอบครัวของผู้สูงอายุได้เห็นข้อมูลและทำงานร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น การประเมินประสิทธิภาพการทำงานของเจ้าหน้าที่ผู้ดูแล และการเฝ้าระวังสถานการณ์ของผู้สูงอายุ เป็นต้น การประกอบกิจการเพื่อสังคมเพื่อแก้ปัญหาสังคมผู้สูงอายุในประเทศไทยนี้นับว่ายังมีความต้องการอีกมาก เพื่อตอบสนองยุทธศาสตร์และนโยบายของรัฐเพื่อดำเนินการแก้ปัญหาสังคมผู้สูงอายุที่กำลังจะมาถึงในเวลาอันใกล้รวมถึงการแก้ปัญหากลุ่มประชากรเปราะบางอื่น ๆ เช่น คนเร่ร่อน คนไร้บ้าน เยาวชน และผู้พิการ อีกด้วย

แนวโน้มของกิจการเพื่อสังคมไทยในอนาคต

การศึกษาความเป็นมาและลักษณะของกิจการเพื่อสังคมที่ปรากฏในประเทศไทยปัจจุบันทำให้ผู้เขียนมีความมั่นใจว่าการประกอบกิจการเพื่อสังคมเป็นสิ่งที่จำเป็นในฐานะนวัตกรรมใหม่ที่เข้ามาช่วยแก้ไขปัญหาของสังคมที่สะสมมานานและส่งผลกระทบต่อผู้คนในสังคมไทยมากขึ้นเรื่อย ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการตื่นตัวและการดำเนินการของทั้งภาครัฐและเอกชนที่ให้การสนับสนุน เรียนรู้ และปฏิบัติกิจการเพื่อสังคมที่ได้เริ่มต้น

ขึ้นไปแล้วนั้นสามารถที่จะเข้าถึงและสามารถแก้ไขปัญหาสังคมไทยในบางมิติได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ยังมีแรงสนับสนุนจากปัจจัยต่าง ๆ ที่ทำให้การประกอบกิจการเพื่อสังคมสามารถเติบโตได้อย่างมั่นคง และมีความยั่งยืนในอนาคต ได้แก่

1. การสนับสนุนจากภาครัฐบาล โดยเฉพาะอย่างยิ่งการประกาศพระราชบัญญัติวิสาหกิจชุมชนซึ่งส่งผลต่อการปฏิบัติการของวิสาหกิจชุมชนที่เกิดขึ้นแล้วในพื้นที่ชุมชนต่าง ๆ ทั่วประเทศไทย ส่งผลให้กิจการเพื่อสังคมในรูปแบบของวิสาหกิจชุมชนได้รับการยอมรับและสามารถที่พัฒนาให้ก้าวหน้าขึ้นได้โดยชุมชนที่เป็นเจ้าของวิสาหกิจชุมชนนั้น

2. การสนับสนุนจากเครือข่ายกิจการเพื่อสังคมในปัจจุบันได้ปรากฏการรวมกลุ่มในลักษณะของเครือข่ายของผู้ประกอบการเพื่อสังคมขึ้นในหลายพื้นที่ของไทย ได้แก่ กลุ่มเครือข่ายผู้ประกอบการธุรกิจเพื่อสังคมที่ได้รับการสนับสนุนโดยตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย เพื่อส่งเสริมให้มีการพัฒนาผู้ประกอบการธุรกิจเพื่อสังคมในกรุงเทพมหานครและต่อมาได้มีการขยายเครือข่ายออกไปสู่ภูมิภาค กลุ่มปาลาจะเป็นนิติบุคคลก่อตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2556 มีจุดมุ่งหมายเพื่อจุดประกายและดำเนินวาทกรรมสาธารณะว่าด้วยธุรกิจที่ยั่งยืนในประเทศไทย นอกจากนี้ยังมีกลุ่มสมาคมธุรกิจเพื่อสังคมในประเทศไทย (SE Thailand) ซึ่งก่อตั้งในปี พ.ศ. 2559 เพื่อสนับสนุนการพัฒนาธุรกิจเพื่อสังคมเพื่อแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมของไทย การเกิดขึ้นของเครือข่ายกิจการเพื่อสังคมดังกล่าวส่งผลทำให้เกิดเครือข่ายกิจการเพื่อสังคมในภูมิภาคของไทยในปัจจุบัน ได้แก่ กลุ่มวิสาหกิจเพื่อสังคมในจังหวัดเชียงใหม่ (Chiang Mai SE) และกลุ่มกิจการเพื่อสังคมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นต้น

3. การสนับสนุนจากสถาบันการศึกษา การเคลื่อนไหวทางสังคมของกลุ่มผู้ประกอบการเพื่อสังคมทำให้เกิดความสนใจจากนักวิชาการของไทยเพื่อศึกษาและพัฒนากิจการเพื่อสังคมให้มีความก้าวหน้า ส่งผลให้เกิดการนำเอาองค์ความรู้จากการศึกษากิจการเพื่อสังคมเข้ามาใช้ในการเรียนการสอนในมหาวิทยาลัยของไทยหลายแห่ง ที่เกิดขึ้นในลักษณะของวิชาเรียนในหลักสูตรการบริหารการจัดการธุรกิจ

หลักสูตรนิเทศศาสตร์ หลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต เป็นต้น นอกจากนี้ยังปรากฏว่ามีการจัดทำหลักสูตรที่เกี่ยวข้องกับกิจการเพื่อสังคมโดยตรง ได้แก่ หลักสูตร SE 101 ของตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทยเพื่อทำการอบรมให้ความรู้กับผู้ประกอบการใหม่ที่สนใจกิจการเพื่อสังคม หลักสูตรนวัตกรรมกรรมการประกอบการทางสังคมของมหาวิทยาลัยพายัพซึ่งเป็นหลักสูตรที่ทำการเรียนการสอนตลอดระยะเวลา 4 ปี หลักสูตรผู้นำนักบริหารกิจการเพื่อสังคมซึ่งเปิดสอนในระดับปริญญาตรีระยะเวลา 4 ปี นอกจากนี้ยังปรากฏหลักสูตรนักบริหารวิสาหกิจเพื่อสังคมของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ซึ่งทำการเรียนการสอนในลักษณะของหลักสูตรระยะสั้น เป็นต้น การเข้ามามีบทบาทของสถาบันการศึกษานี้ทำให้กิจการเพื่อสังคมได้รับการพัฒนาและมีความเข้มแข็งมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะการผลิตผู้ประกอบการเพื่อสังคมที่มีส่วนสำคัญต่อการขยายตัวของกิจการเพื่อสังคมของไทยในอนาคต

สรุปและข้อเสนอแนะ

ประเทศไทยนับว่าเป็นประเทศหนึ่งในโลกที่ประสบกับปัญหาสังคมในหลายด้านและส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตของคนไทยมาช้านาน การแก้ไขปัญหาทางสังคมเป็นสิ่งที่รัฐบาลและทุกภาคส่วนของสังคมไทยได้ดำเนินการมาโดยตลอดซึ่งสามารถแก้ไขปัญหาได้บางประการ อย่างไรก็ตามการเกิดขึ้นของปัญหาสังคมไม่ได้หมดสิ้นไปจากสังคมไทยในปัจจุบัน เนื่องจากสภาพการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยและสังคมโลกที่ส่งผลให้เกิดปัญหาสังคมในรูปแบบใหม่ เช่น ปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาทรัพยากรธรรมชาติ และปัญหาสังคมผู้สูงอายุ การเกิดขึ้นของปัญหาสังคมดังกล่าวทำให้สังคมไทยต้องนำเอาวิธีการแก้ปัญหาที่เป็นนวัตกรรมแบบใหม่ที่สามารถแก้ไขปัญหาสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพและเกิดความยั่งยืนมาใช้

การเสนอแนวความคิดการให้สินเชื่อขนาดเล็กเพื่อแก้ปัญหาความยากจนที่เกิดขึ้นในสังคมชาวบังคลาเทศของ ดร. มุฮัมหมัด ยูनुส เป็นการสร้างนวัตกรรมใหม่เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนของชาวบังคลาเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพซึ่งระบบการให้บริการ

สินเชื่อทางการเงินของระบบธนาคารเดิมไม่สามารถตอบสนองความต้องการสินเชื่อของคนยากจนในประเทศบังคลาเทศที่ไม่มีสินทรัพย์ค้ำประกันได้ การก่อตั้งธนาคารกรามีน ของ ดร. มุฮัมหมัด ยูनुส นับได้ว่าเป็นตัวอย่างที่ดีในการประกอบกิจการเพื่อแก้ไขปัญหาสังคมอย่างแท้จริงและมีส่วนสำคัญที่ทำให้เกิดการก่อตัวของกิจการเพื่อสังคมในประเทศไทยในปัจจุบัน การตื่นตัวของสังคมไทยต่อกิจการเพื่อสังคมทำให้เกิดการรวมตัวเพื่อประกอบกิจการเพื่อสังคมที่เกิดขึ้นทั้งในส่วนของภาครัฐและภาคเอกชนทำให้กิจการเพื่อสังคมสามารถเข้าไปมีบทบาทในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ของสังคมไทยในปัจจุบัน ได้แก่ การแก้ไขปัญหาวิกฤติทางด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของไทย การแก้ไขปัญหาความยากจน และปัญหาสังคมผู้สูงอายุ เป็นต้น การรวมตัวกันของผู้ประกอบการเพื่อสังคมก่อให้เกิดเครือข่าย SE ขึ้นในภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศไทย ตลอดจนการเข้ามามีส่วนร่วมในการศึกษาพัฒนากิจการเพื่อสังคมของฝ่ายวิชาการต่าง ๆ เป็นสิ่งที่สะท้อนถึงการให้ความสำคัญและการตื่นตัวของภาคประชาสังคมที่มีต่อกิจการเพื่อสังคม

แนวโน้มการเติบโตของกิจการเพื่อสังคมในประเทศไทยนี้เป็นอีกความหวังหนึ่งของสังคมที่จะช่วยแก้ไขและบรรเทาผลกระทบจากปัญหาสังคมที่มีต่อการดำเนินชีวิตและคุณภาพชีวิตของคนไทยในปัจจุบัน อย่างไรก็ตามผู้เขียนมีข้อเสนอแนะบางประการเกี่ยวกับการพัฒนากิจการเพื่อสังคมที่กำลังเติบโตอย่างรวดเร็วในประเทศไทยโดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นเกี่ยวกับการสร้างและขยายเครือข่ายของกิจการเพื่อสังคมที่กำลังเกิดขึ้นทั้งในพื้นที่ของประเทศไทยและกลุ่มกิจการเพื่อสังคมที่อยู่ในกลุ่มประเทศยุโรปและประเทศสหรัฐอเมริกาที่มีการพัฒนาประกอบกิจการเพื่อสังคมไปมากแล้ว การเชื่อมต่อเครือข่ายกิจการเพื่อสังคมภายในประเทศกับเครือข่ายที่เกิดขึ้นในต่างประเทศเป็นสิ่งที่มีความท้าทายอย่างยิ่งและเป็นประโยชน์ในการพัฒนากิจการเพื่อสังคมในประเทศไทยทั้งในด้านการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการประกอบกิจการเพื่อสังคมซึ่งมีความสำคัญต่อผู้ประกอบการหน้าใหม่ที่กำลังเกิดขึ้นในสังคมไทยปัจจุบัน

เอกสารอ้างอิง

- กาญจนา สมมิตร. (2557). สถานการณ์ธุรกิจเพื่อสังคมภายใต้บริบททุนทางสังคมในอำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่. *วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยพายัพอีเอสเทอร์น*, 7(2), 120–131.
- กรมกิจการผู้สูงอายุ. (2562). *มาตรการขับเคลื่อนวาระแห่งชาติในสังคมผู้สูงอายุ*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ อัมรินทร์.
- กรมทรัพยากรดิน. (ม.ป.ป.). *การใช้ที่ดินของประเทศไทย ระหว่างปีพ.ศ. 2558 ถึง ปี พ.ศ. 2559*. สืบค้นจาก http://www1.ddd.go.th/WEB_OLP/result/luse_result58-59.htm
- จารีย์ ปันทอง, ธนกร จิตินันท์, ประภัสสร แสงสุสันต์ และณัฏฐา กุลนาถศิริ. (2561). *สังคมสูงวัยกับการท้าทายของตลาดแรงงานไทย*. สืบค้นจาก <https://www.bot.or.th/Thai/MonetaryPolicy/EconomicConditions/AAA/AgePeriodCohort.pdf>
- จิตอุษา ชันทอง. (2559). *กิจการเพื่อสังคมไม่หวังผลกำไรจริงหรือ*. สืบค้นจาก http://www.tpa.or.th/publisher/pdfFileDownloadS/qm213_p45-47.pdf
- ชมพูนุช พรหมภักดี. (2556). การเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุของประเทศไทย. *วารสารสำนักงานรัฐสภา*, 3(1), 1– 19.
- ณัฏฐา พิชิตปัญญาการ. (2533). *ปัญหาสังคม*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์รามคำแหง.
- ดวงรัตน์ ประจักษ์ศิลปไทย. (ม.ป.ป.). *วิสาหกิจเพื่อสังคม*. สืบค้นจาก <https://library2.parliament.go.th/ebook/content-issue/2558/hi2558-010.pdf>
- นฤมล อภินิเวช, เกื้อเมธา ฤกษ์พรพิพัฒน์ และอำไพ เกตุสถิตย์. (2557). *แนวทางสร้างสรรค์โรงเรียนสิ่งแวดล้อมศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อมรินทร์.
- ประยงค์ อ่อนตา. (ม.ป.ป.). *ปัญหาสังคม*. สืบค้นจาก <http://human.bsru.ac.th/e-learning/@PWP%20to%20PDF/57%20Social/57%20Social%20Prayong%202204332.pdf>
- มูลนิธิฟื้นฟูชนบทแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์. (ม.ป.ป.). *ร่วมทุนชนบท*. สืบค้นจาก <http://rcp.in.th/ร่วมทุนชนบท>
- सानิตย์ หนูนิน. (2557). กิจการเพื่อสังคมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน. *วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยหอการค้าไทย*, 32(4), 196–206.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2550). ปัญหาสังคมแนวพุทธ. *วารสารการศึกษาและการพัฒนาสังคม*, 3(1), 1–8.
- สุจิตรา วาสนาดำรงดี. (2556). เศรษฐกิจสีเขียว: แนวคิดและประเด็นท้าทายสำหรับประเทศไทย. *วารสารสิ่งแวดล้อม*, 17(4), 1–8.
- สำนักงานเลขานุการของคณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติ. (2561). *ยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. 2561 – 2580 (ฉบับย่อ)*. สืบค้นจาก <https://infocenter.nationalhealth.or.th/Ebook/NationalStrategy/book.html>
- สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2560). *รายงานสถานการณ์คุณภาพสิ่งแวดล้อม ปี พ.ศ. 2560*. สืบค้นจาก <http://library.onep.go.th/onep-r-envisit-2560/>
- สำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม. (2554). *การติดตามและประเมินผลวิสาหกิจชุมชนในเขตปฏิรูปที่ดินปี พ.ศ. 2554*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ. (2562). *รายงานภาวะสังคมไทยไตรมาสที่ 2 ของปี พ.ศ. 2562*. สืบค้นจาก https://www.nesdb.go.th/ewt_news.php?nid=9270&filename=index
- Borzaga, C., and Galera, g. (2012). The concept and practice of social enterprise. Lessons from the Italian experience. *International Review of Social Research*, 2(2), 85–102.

- Defourny, M., and Nyssens, M. (2010). Conceptions of social enterprise and social entrepreneurship in Europe and the United State: Convergences and divergences. *Journal of Social Enterpraneuship*, 1(1), 32–53.
- Grieco, C. (2015). *Assessing social impact of social enterprises*. New York: Springer Publishing.
- Kerbo, H. R., and Coleman, J. W. (2006). Social problem. *Journal of social science*, January, 362–369. Retrieve from https://www.researchgate.net/publication/46572319_Social_Problems
- Kornblum, W., Julian, J. and Smith, C. D. (2012). *Social problems*. (14nd ed.). United Stated: Pearson Education Publisher.
- Lauer, R., (2018). *Social problems and quality of life*. (14nd ed.). New York: Mc Kraw–Hill Education Press.

